CUDES JOURNAL CURRENT DEBATES IN SOCIAL SCIENCES

Balcı, T. (2023). Aykırı Dilbilim. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 6(1), 48-55.

Research Article

Aykırı Dilbilim

Queer Lıngıstics

Prof. Dr. Tahir BALCI
Çukurova Üniversitesi
thbalcii@gmail.com
ORCID: 0000-00032557-5567

DOI: http://dx.doi.org/10.29228/cudes.69439

Article Info

Received: 12.04.2023
Accepted: 23.04.2023

Keywords: Applied Linguistics, Slang, Polari, Sexuality, Linguistic Justice

Abstract

Nature is built on opposites. However, if these oppositions are accepted as binary oppositions as understood by classical logic, some things in nature will be missed. It is possible to attribute these contrasts to gender. There are also people who are in between the heterosexual scale of the male-female dichotomy, which is usually formed by the shaping of social culture, that is, there are people who do not want to include themselves in the category of either woman or man. In fact, such people often have to hide their identities. Remains, if they do not hide it, they are ostracized or live an almost ascetic life by risking exclusion.... However, these genders may depend on their natural structures, not the preferences of the people involved.This duality, which many institutions such as religion, language, history, law, education, health, and politics, which provides the continuity of society, sometimes see as an indisputable value, has in recent years "Queer Theory" and subsequently "Queere Linguistics" has been widely discussed in the framework. In this study, a conceptual discussion will be made by taking into account different sources related to the subject.

Makale Bilgisi

Geliş: 12.04.2023
Onay: 23.04.2023

Anahtar sözcükler: Uygulamalı Dilbilim, Argo, Polari, Cinsellik, Dil Adaleti

Öz

Doğa karşıtlıklar üzerine kuruludur. Ancak söz konusu karşıtlıklar klasik mantığın anladığı tarz da ikili karşıtlıklar olarak kabul edilirse doğadaki bazı şeyler ıskalanmış olur. Bu karşıtlıkları cinsiyete de yormak mümkündür. Genellikle toplumsal kültürün şekillendirmesiyle ortaya çıkan kadın – erkek ikiliği şeklindeki heteroseksüel skalada keza arada kalan, yani kendini ne kadın ne de erkek kategorisine dâhil etmek istemeyen insanlar da vardır. Hatta bu tür insanlar çoğu zaman bu kimliklerini gizlemek zorunda kalır, gizlemedikleri takdirde dışlanır ya da dışlanmayı göze alarak adeta münzevi hayatı yaşar. Oysa bu cinsiyetler ilgili kişilerin tercihine değil, doğal yapılarına bağlı olabilir. Toplumun sürekliliğini sağlayan din, dil, tarih, hukuk, eğitim, sağlık, politika gibi birçok kurumun kimi zaman tartışılamaz bir değer olarak gördüğü bu "ikillik" (Dualität) son yıllarda "Queer Theory" ve akabinde "Queere Linguistik" çerçevesinde çokça tartışılır olmuştur. Bu çalışmada, konuyla ilgili olan değişik kaynakları dikkate alınarak kavramsal bir tartışma yapılacaktır.

1. GİRİŞ

Doğa karşıtlıklar üzerine kuruludur. Ancak söz konusu karşıtlıklar klasik mantığın anladığı tarz da ikili karşıtlıklar olarak kabul edilirse doğadaki bazı şeyler ıskalanmış olabilir. Yani her şeyi büyük – küçük, siyah – beyaz, açık – kapalı, iyi – kötü, düz – yuvarlak, kalın – ince, katı – sıvı, insan – hayvan; ya da dilbilimden bir örnek verecek olursak, özne öbeği – yüklem öbeği, ad - sıfat gibi karşıtlıklara indirgeyecek olursak, bu skalanın arasında kalan çeşitliliği yok saymış oluruz. Bu örnekleri cinsiyete de yormak mümkündür. Genellikle çevrenin ve toplumsal kültürün söylemsel dayatması şeklinde ortaya çıkan kadın – erkek ikiliği şeklindeki heteroseksüel skalada keza arada kalan, ama yok sayılan cinsiyetlerden söz edilebilir. Kendini ne kadın ne de erkek kategorisine dâhil etmek istemeyen insanlar da vardır. Hatta bu tür insanlar çoğu zaman bu kimliklerini gizlemek zorunda kalır, gizlemedikleri

takdirde dışlanır ya da dışlanmayı göze alarak adeta münzevi hayatı yaşarlar. Zira çevre de aykırı insan diyebileceğimiz bu bireylere istem dışı bile olsa mesafe konabilmektedir. Oysa bu cinsiyetler ilgili kişilerin tercihine değil, doğal yapılarına bağlı olabilir. Toplumun sürekliliğini sağlayan din, dil, tarih, hukuk, eğitim, sağlık, politika gibi birçok kurumun kimi zaman tartışılamaz bir değer olarak gördüğü bu "ikillik" (Dualität) son yıllarda "Queer Theory" ve akabinde "Queere Linguistik" çerçevesinde çokça tartışılır olmuştur (bak. Seppele 2013, 6).

2. İNGİLİZCE "QUEER" VE TÜRKÇE "AYKIRI"

"Aykırı dilbilim" terimi bugüne kadar Türk dilbiliminde kullanılmış değildir. Alman dilbilimi bağlamında da kullanılması yenidir. Seppele'nin (2013, 17) Perko'nun ve Rauchut'un çalışmalarına atıfla belirttiğine göre İngilizce "queer" sözcüğü, çoğunluğun cinsel normlarının (tercihlerinin) dışına çıkan insanlara karşı aşağılayıcı bir anlamda, hatta küfür olarak kullanılıyordu. 1980'li yıllardan itibaren bu dışlayıcı içerik olumlayıcı olmaya başlamış, hatta 1990'lı yıllarda akademi dünyasında da bu minvalde çalışmalar görülmeye başlamıştır. Dolayısıyla Almancaya „seltsam", „merkwürdig", „komisch", „schräg"„pervers", andersrum" ya da "quer" diye çevrilmesinin içeriği tam yansıtmadığını, İngilizce "queer"in olduğu gibi ödünçlendiğini belirtmektedir. Birçok bilim insanı gibi Klapper de (bak. Seppele 2013, 18) içeriği itibarıyla bu karamın sınırlarını çizmenin çok zor olduğunu ve her tanımın çerçevesini kırma potansiyeli taşıdığını söyler.

Gudrun Perko'ya istinaden kuralcı olmayan, nihayetinde cinsiyetleri ikili düzlemde kategorize etmeyen üç "queer" tanımından (lezbiyen + gey, lezbiyen + gey +bi-transseksüel ve çoğulcu [hepsini kapsayan]) bahseden Seppele (2013, 19), bitmemişlikleriyle bütün cinsel yaşam ve varoluş biçimlerini kapsayan çoğulcu yaklaşımın öne çıktığını belirtmektedir.

Seppele'nin (2013, 20-31, 48, 57) yaptığı derlemelere göre "queer" kavramı, kesinlikle günlük pratikte kullanıldığı anlamdan farklıdır ve eşcinsel demek değildir. Toplum içerisinde aşağılanmadan herkes gibi eşit haklara sahip olmak isteyen aktivist gey ve lezbiyenlerin Amerika'da oluşturduğu hareketlerin sonucunda oluşmuş, "Queer Theory" de 80'li yıllarda bu hareketler neticesinde bilim dünyasında görülmüştür. "Queer Theory", kadıneşitlikçi feminist kuramlara eleştirel yaklaşır. Mevcut cinsiyet ve cinselliğin merkezinde kültürel unsurlarla bezenmiş toplumsal cinsiyetin yattığını, oysa cinselliğin ikili skala şeklinde özgün, doğal ve değişmez olarak düşünülemeyeceğini savunur. İkili cinsiyet yaklaşımını doğanın ve toplumun tek seçeneği olduğu anlayışını sorgulamak ve dışlayıcı mekanizmalarla mücadele etmek bu kuramın mücadele alanını oluşturur.

Katharina Hajek, Gundula Ludwig, Sara Paloni ve Helga Haberler 2012'de yayınladıkları "Que[e]r zum Staat. Heteronormativitätskritische Perspektiven auf Staat, Macht und Gesellschaft" kitabının adından da anlaşıldığı üzere devlet, güç ve toplum arasında sürekli cinsiyete dayalı bir çatışma yaşanmaktadır. Devletin norm saydığı heteroseksüelliğin toplumun tüm alanlarına açık veya örtük bir şekilde nüfuz etmeye devam ettiğine işaret edilen bu kitap aykırı bakış açılarına adanmıştır. Kitapta heteronormatifliğin gündelik pratikler üzerinden yeniden üretildiğine ve bunların eleştiri, ret ve başkaldırı yoluyla değiştirilebileceğine işaret etmektedir.[1]

Rudlof (2007) cinsiyet ve biyografi arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, iş hayatı (meslek) ile cinsiyet arasında sıkı bir ilişki olduğunu ve mesleki kimliğin olası yapılarının her zaman toplumsal cinsiyetten etkilendiğini belirtir.

Özetlemek gerekirse "queer / aykırılık kuramı" cinsiyetlerin doğanın bir verisi değil, dinsel, hukuksal, tıbbi vb. birçok müessesenin dayattığı değerler olduğunu, dolayısıyla bu teriminin çerçevesini tanımın değil, hangi bağlamda ve hangi anlamda kullanıldığının çizdiğini kabul eder. Disiplinlerarası niteliği ile kuramda ve uygulamada ikili cinsiyet anlayışının etik, siyasi ve kültürel koşul ve sonuçlarını eleştirel bir bakış açısıyla çözümler.

11 Mayıs 2011'de kabul edilen ve "Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi" adıyla bilinen İstanbul Sözleşmesini de "Queer Theory" bağlamında anmak gerekir. Türkiye'nin 20 Mart 2021'de çekildiği İstanbul Sözleşmesi

[1] https://www.researchgate.net/publication/339106444_Queer_zum_Staat_Heteronormativitatskritische_Perspektiven_auf_Staat_Macht_und_Gesellschaft (Erişi tarihi: 17.01.2023).

Kadına karşı şiddetin, kadınlarla erkekler arasında tarihten gelen eşit olmayan güç ilişkilerinin bir tezahürü olduğunu ve bu eşit olmayan güç ilişkilerinin, erkeklerin kadınlara üstünlüğüne, kadınlara karşı ayrımcılık yapmalarına ve kadınların tam anlamıyla ilerlemelerinin engellenmesine yol açtığının bilincinde olarak; Kadına karşı şiddetin yapısal özelliğinin toplumsal cinsiyete dayandığını ve kadına karşı şiddetin, kadınların erkeklere nazaran daha ast bir konuma zorlandıkları en önemli sosyal mekanizmalardan biri olduğunun bilincinde olarak;[2]

Avrupa Konseyi üye devletleri ve diğer bazı devletler tarafından imza altına alınmıştı. Her ne kadar Sözleşmenin iskeleti ikili cinsiyet (kadın – erkek karşıtlığı) üzerine kurulu olmasıyla aykırılık kuramına ters düşse de, ayrıntılarda

Taraflar ... mağdurların haklarını korumaya yönelik tedbirlerin, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya başka tür görüş, ulusal veya sosyal köken, bir ulusal azınlıkla bağlantılı olma, mülk, doğum, cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kimliği, sağlık durumu, engellilik, medeni hal, göçmen veya mülteci statüsü veya başka bir statü gibi, herhangi bir temele dayalı olarak ayrımcılık yapılmaksızın uygulanmasını temin edeceklerdir.

demek suretiyle farklı cinsel yaklaşımlar dikkate alınmaktadır.

İngilizce "queer" köken açısından Almanca "quer" ile aynı, biçim ve anlam bakımından da benzeştiği için Almancaya olduğu gibi alınabilir. Lâkin Türkçenin bu terimi ödünçlemesi uygun olmadığında Türkçeleştirmek gerekir.

Almanca "quer" sözcüğünün eşanlamlı ya da benzer anlamlılarından hareketle Türkçe bir karşılık bulmak daha doğru olur. "Woxikon"da[3] eşanlamlı (Synonyme) diye verilen anlam gruplarındaki sözcüklerden bazılarına bakalım:

Birinci anlam grubunda yer alan sözcükler "geneigt" (eğimli, eğilimli) ile özetlenebilir ve toplumun değerleriyle çelişen dikkate değer bir olumsuzluk içermemektedir: bereit (hazır, istekli), schräg (eğik), gehorsam (itaatkâr), steil (dik), kursiv (yatık), lieb (sevimli), diagonal / dwars (köşegen), aufgeschlossen (açık fikirli), aufsteigend (yükselen), alpin (yüksek dağ …), bereitwillig (istekli), schroff (engebeli), gewillt (istekli), absteigend (alçalan), schief (eğri, çarpık, yamuk), hügelig (tepelik), einsichtig (anlayışlı), gebirgig (dağlık), ansteigend (yükselen), querab / überkreuz (çapraz)

İkinci anlam grubundakilerse "seltsam" (verquer, verkehrt, ungelegen, sonderlich, absonderlich, ungewöhnlich, pervers)" (tuhaf, ters, uygunsuz, garip, sapık) içeriklidir, yani olumsuzdur.

Görülen o ki konumuzu ilgilendiren anlam unsurları ikinci gruptaki karşılıklarda bulunmaktadır. Dolayısıyla bunları kapsayacak şekilde İngilizce / Almanca "queer"in karşılığı olarak "aykırı" terimini, "Queere Linguistik" için de "Aykırı Dilbilim"i öneriyorum. Türk Dil Kurumu'nun çevrimiçi Güncel Türkçe Sözlük'üne[4] bakılırsa "aykırı"nın anlamları bu önerimizi karşılamaya yetmektedir:

1. *1. sıfat Alışılmışa, doğru olarak kabul edilmişe uygun olmayan, karşıt, ters, mugayir, muhalif:*
   2. sıfat Çapraz, ters.
2. *sıfat Toplumda görüş ve yaşayış biçimiyle uçlarda bulunan (kimse), marjinal.*
3. *4. sıfat, mecaz Gidilen yol üzerinde olmayıp gidiş yönüne ters düşen: "Burası Ankara'ya iki günöte, ana yollardan aykırı küçük bir kasabaydı." ...*
4. *sıfat, matematik Bütün noktaları aynı düzlemde bulunmayan.*

Ancak yine anımsatmak gerekir ki, yukarıda işaret edildiği üzere bu alanın içeriği zaten tanımsal sınırlamalarla çelişir ve gerçek anlam ancak bağlamsal bir dil ediminde ortaya çıkar.

3. „QUEER" / „AYKIRI" VE LGBT İLİŞKİSİ

Farklı cinsel eğilimlerin insanlık tarihi boyunca var olduğunu tahmin etmek zor değildir. Yeni olan şey, bu eğilimlerin açıkça konuşulmaya ve bu konunun bilimsel düzeyde ele alınmasına başlanmasıdır. Örneğin Azmi Mert Erdem "İbne, Gey, Lubunya: A Queer Critique of LGBTI+ Discourses in the New Cinema of Turkey" (2019) adlı tezinde liberal kapitalizmin LGBTİ+

[2] chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://rm.coe.int/1680462545 (Erişim tarihi: 20.01.2023).
[3] https://synonyme.woxikon.de/synonyme/quer.php (Erişim tarihi: 17.01.2023).
[4] https://sozluk.gov.tr/ (Erişi tarihi: 17.01.2023).

öznelliklerinin ve kimlik politikalarının oluşumunu nasıl etkilediğini ve normatif olmayan cinselliklerin, pratiklerin ve söylemlerin Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kadar sosyoekonomik ve politik değişimlerle birlikte nasıl geliştiğini incelemektedir.

3.1. Polari

Liz Gill, The Guardian'daki makalesinde LGBT'nin 1950'lerden beri var olan ve Lancaster Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olan Paul Baker'in altı yıldır araştırdığı "Polari"den bahsediyor. Polari o zamanlarda gey olan kişilerin kendilerini ifşa etmemek, rezil olmamak, aşağılanmamak ve tehlikelerden korumak için kullandığı, kökleri 19. yüzyıla dayanan gizli bir dil, bir jargondur.[5] Paul Baker bu ve benzeri dilleri araştıran uygulamalı dilbilim dalını "lavender linguistics" (lavanta dilbilimi) diye adlandırmaktadır; ayrıca bu bağlamda 200'den fazla sözcük ve deyim içeren bir sözlük de dâhil olmak üzere üç kitap yazmıştır (bak. Gill 2003).

3.2. Lubunya, Lubunca ya da Labunca

Önce "Lubunca" sözcüğünün kökenine bakalım. Nişanyan Sözlük'e göre[6] Rusça "lyubimaya" (любимая) sözcüğüne dayanan "lubunya", "sevgili" anlamındadır ve "lyubit" (любить = sevmek) fiilinden oluşturulmuştur. Aynı kaynağa göre İngilizce "love" ile Eski Yüksek Almanca "liuben" (sevmek) gibi bu fiil Hint-Avrupa anadilinde yazılı örneği bulunmayan "*lewbʰ"ten (sevmek) dönüşmüştür. Türkçe bağlamında kullanımına dair tarihçe olarak da Milliyet gazetesinden 1987 tarihli "Bugün lubunyalarla yeşillerin, yani, eşcinsellerle, çevrecilerin tanışma günüydü." örneği verilmektedir ve pasif eşcinsel anlamında kullanıldığı belirtilmektedir.

LGBT'nin Türkçe bağlamında da kendine özgü gizli bir dilinin olduğu görülmektedir. Vikipedi'de[7] Lubunca maddesi altında verilen kaynakçadan anlaşıldığına göre bu konuda bilimsel çalışmalar da vardır. Buna göre "Lubunca", "Labunca" ya da Labunyaca", kendini LGBT olarak gören kişilerin kullandığı bir çeşit gizli dildir, jargondur. Lubuncanın ağırlıklı olarak Romanca argosundan türediği, ancak Yunanca, Arapça, Ermenice ve Fransızca gibi pek çok dilden harmanlandığı belirtilmektedir. Lubuncanın tarihinin 17. yüzyıla kadar geri gittiğini ve yasak / ayıp sayılan normdışı davranışlar neticesinde tehlikelerden korunmak için köçekler ve tellaklar tarafından konuşulduğunu, daha sonra kendini heteroseksüalitenin dışında gören bireyler – lubun(ya)lar - tarafından geliştirildiği anlaşılmaktadır. Bu jargonun sözcük dağarcığının bir bölümü şöyledir (agy.):

Lubunca	**Anlamı**	**Kökeni**	**Kökü ve anlamı**
nakka	edilgen erkek	Arapça	nakā - dişi deve
kevaşe	orospu, fahişe		qawwāda - bayan
putka	vajina	Bulgarca	putka - vajina
baro	yetişkin erkek	Romanca	baro - yetişkin erkek
balamoz	yaşlı adam		balamo - Çingene olmayan erkek, Yunan erkeği
but	çok		but - çok
butbare	büyük penis		but bare - çok büyük
cangal/çangal	ayakkabı		cang - bacak
cici	meni		džidže - abla
çavo	genç eşcinsel erkek		çhavo - Çingene erkek çocuk
çor	çalmak		čor- - çalmak

[5] Eşcinsel olmanın yasadışı ve tehlikeli olduğu 1950'lerde erkekler sürekli şantaj, elektrik şoku ve hormon tedavilerinin yanı sıra hapis cezasına maruz kalmaktaydı (Gill 2003).
[6] https://www.nisanyansozluk.com/kelime/lubunya (Erişim tarihi: 24.01.2023).
[7] https://tr.wikipedia.org/wiki/Lubunca (Erişim tarihi: 19.01.2023). Burada anılan Selin Berghan'ın 2007'de Metis Yayınlarından çıkan "Lubunya" adlı kitabına göre, günümüz itibarıyla LGBT bireylere "lubunya" veya "lubun" denmektedir.

denyo	deli, çılgın		dejno, dilo, dilino - deli
gacı	eğlence		gadži - Çingene olmayan kadın
habbe	yemek		habe, xabe - yemek
kelav	fahişe		kelav - "oynarım", "dans ederim"
koli	seks		kolin - göğüs, meme
laço	iyi görünümlü erkek		lačo- güzel
matiz	sarhoş		mato - sarhoş
naş	defol git, kaybol, uza		nas! - kaç, git
peniz	konuşma, konuşmak		pen- - söylemek, konuşmak
piiz	içmek		pi- - içmek
puri	yaşlı adam		phuri - yaşlı (feminen)
şorolo	edilgen eşcinsel		šoralo - lider
şugar/şukar	yakışıklı erkek		šukar - güzel
taliga	taksi		taliga - taşımak
taligatör	taksici		taliga - taşımak
tariz olmak	aşık olmak		thar- - yanmak
tato	hamam		tato - sıcak
tikel	görmek, bakmak		dikhel - görmek
madi	kötü, fesat	Ermenice	madig - serçe parmak
digin	hem etken hem edilgen veya biseksüel erkek	Ermenice	digin - hanımefendi
turalamak	gezmek, dolaşmak	Fransızca	tour - tur, yürüyüş
pişar	işemek	Fransızca	pissoire - pisuvar
lapuş/lapış	dudaklar, ağız, öpmek	Fransızca	la bouche - ağız
albuş	öpücük	Fransızca	à la bouche - ağza doğru, ağızla
lavaj	lavman	Fransızca	lavage - yıkamak
albergo	otel	İtalyanca	albergo - otel
laçka	yaşlı edilgen erkek	İtalyanca	lasciare - bırakmak
malbuş	Marlboro sigarası	İngilizce	Marlboro - sigara markası
homoş	eşcinsel erkek	İngilizce	homosexual - eşcinsel
laki	ahlak polisi	İngilizce	lackey - yalaka, dalkavuk
babilof	dışkı	İngilizce	babylove
pöçük	heteroseksüel gibi davranan edilgen eşcinsel erkek	Kurmançça	piçûk - küçük, minik
deber	para	Ladino	deber - borç
ramo	polis	Ladino	ramo - şube, departman
similya	penis	Ladino	semilya/semilla - tohum

sirkaf	ev	Rusça	tsirkafj - kilise
paparon	polis	Yunanca	paparuna - bir tür sigara
nonoş	efemine eşcinsel erkek		nonos - mafya babası
nafta	orta yaşlı adam		naftis - denizci

"TimeOut İstanbul" internet sitesindeki paylaşımlara göre yukarıdaki liste çok eksiktir. Lubunlar burada kendilerine özgü bu dilin ifşa olmasından rahatsız olduklarını, çünkü böylece aralarındaki gizliliğin ortadan kalktığını belirtmektedir:[8]

ayy yazar kezban ayol. Lubunca alıkmış sözde ama tamamen eksik. Onlarca cümle var daha... Ayrıca gerçek hayatta kullanıldığına şahit oldum demiş. Ha ha hayyyt. Bu ne cahillik? Hoşgeldin cıvır aramıza. Arada bir Jean Genet kitapları oku da lubuncanın Fransız ve İngiliz versiyonlarına da şahit ol. Bir insan bir yazı yazar da bu kadar mı saçmalar tek cümlede.

çok hoş\r\nbunu gürünce sevin dim arkadaşlarımla konuşuyoruz kimse anlamıyo önceden cok utançtı şimdi yok

bence lubun ca olması cok iyi diger adıyla kevalce bizler kendi aramızda konusurken heterolar alıkmasın diye cok rahat ediyoruz ama artık iyice ortam oldu artık cıvırlar alıkıyo ve sinir oluyom madilik yaratıyo o yuzden lubunlara onerim cıvır kankalarınıza kevalce ogretmeyin şugariyetimize madilik alıkmasınlar ok gerçi arada sırada gullüm oluyo ama hoy alıkmasınlar[9]

4. AYKIRI DİLBİLİM

Yukarıda LGBT'nin dilini inceleyen uygulamalı dilbilim dalına İngilizcede "lavender linguistics"[10] dendiğini, Almancada "lavender linguistics", Türkçede ise "lavanta dilbilimi" denebileceğini belirtmek istiyoruz. Bu yönüyle "lavanta dilbilimi" aykırıdır, ancak daha ziyade eşcinselliği çağrıştırdığı ve LGBT'nin öne çıkarıldığı hissini uyandırdığı için aykırılığı dar kapsamlıdır.

Bu bağlamda kuramsallaşması 1970'li yıllara dayanan kadınеşitlikçi dilbilim (Feministische Linguistik) de anmak gerekir. Cirhinlioğlu'nun (2023) Fausto-Sterling'den aktardığına göre toplam 5 cinsiyetten söz edilebilebilir.

1) Doğuştan / biyolojik kadın (Weiblichkeit)
2) Doğuştan / biyolojik erkek (Männlichkeit)
3) Doğuştan çift cinsiyetlilik (Hermaphrodites, Doppel-/Zweigeschlechtlichkeit, Zwittertum, Zwittrigkeit, Androgynie, Intersexsualität)
4) Erkeksi yalancı çift cinsiyetlilik (männlicher Pseudohermaphroditismus, unechtes männliches Zwittertum): Baskın olarak erkek olan, ama kadın özellikleri de taşıyan kişilerdir.
5) Kadınsı yalancı çift cinsiyetlilik (weiblicher Pseudohermaphroditismus,[11] unechtes weibliches Zwittertum): Baskın olarak kadın olan, ama erkek özelliklerini de taşıyan kişilere denir.

Buna rağmen kadınеşitlikçi dilbilim, kadınların dil yoluyla dezavantajlı hale getirildiğini, aşağılandığını ve yok sayıldığını varsayarak sadece kadını merkeze koymakta, hatta erkeği yok sayan kullanım biçimleri (bak. Kubelik 2016) önermektedir. Öyleyse kadınеşitlikçi dilbilim kadına karşı ayrımcılıkla mücadele edeyim derken, özellikle erkekleri ve yukarıda sözü edilen farklı cinsiyet yönelimlerini göz ardı ederek bizzat ayrımcılık tuzağına düşebilmektedir.

Hem lavanta dilbilimi, hem de kadınеşitlikçi dilbilim İngilizce "queer" teriminin içeriğini karşılamadığı için daha kapsayıcı olan "aykırı dilbilim" terimini tercih etmek mümkündür. Aykırı

[8] http://www.timeoutistanbul.com/gaylezbiyen/makale/101/Lubunca-s%C3%B6zl%C3%BCk (Erişim tarihi: 20.01.2023).
[9] Dil içi Code Switching niteliğinde olup kendini gizlemek için başvurulan bu yöntem, karşı tarafa (örn. Almanlara) yönelik anıştırma (ima) içeren "puşt, pezevenk, dümbük" gibi küfür sözcüklerinde de gözlenebilir (bak. Öztürk 2001, 119).
[10] Lavanta hafif ve hoş kokusuyla ferahlık, huzur ve mutluluk duygusu uyandırdığı, ayrıca farklı cinsiyetler tarafından parfüm olarak kullanıldığı için benzetme yoluyla bu terimin türetildiği düşünülmektedir. Benzetmeler için bak. Aksöz (2017) ve Aksöz & Balcı (2019).
[11] *Pseudo-* Almancada sık kullanılan öneklerden olup sözcüklere "sahte, yalancı, sözde, yanlış" vb. anlamlar katar.

dilbilim, kadın – erkek karşıtlığına dayandırılan ikili cinsiyet yaklaşımının gizli ya da örtük bir biçimde doğal tek olguymuş gibi dil yoluyla enjekte edilmesine eleştirel gözle bakar. Aykırı dilbilim, kadın – erkek ikilemine karşı çıktığı gibi heteroseksüel – homoseksüel vb. kategroleştirmeleri de yıkmayı ya da mümkün olduğunca belirsizleştirmeyi, bunun akabinde de heteronormatif (kadın – erkek normuna), yani ikili cinsiyet yaklaşımına dayanmayan alternatifler oluşturmayı hedefler. Ayrıca cinsel kimlik oluşturan söylemlerin incelenmesi, söylem yoluyla insanları sınıflandıran eylemlerin[12] reddilmesi, dil yoluyla hegemonya kurmanın önüne geçilmesi aykırı dilbilimin özünü oluşturur (bak. Motschenbacher, içinde: Seppele 2013, 57-58).

5. SONUÇ

Dilbilim, birçok bilim alanına uygulanabilir, birçok bilim alanında dilin rolü vardır ve dilsel verilerden yararlanılabilir. Tek tek insanların din, dil, tarih, hukuk vb. ortak değerlerle oluşturduğu toplumun bilimi olan toplumdilbilim, şemsiyesi en geniş olan uygulamalı dilbilim alanıdır, dolayısıyla daha dar kapsamlı olan bazı uygulamalı dilbilim alanlarını içine alır. Örnek olarak kurumsal dilbilim, kadıneşitlikçi dilbilim, çevredilbilim, işletme dilbilimi, siyaset dilbilimi, söylem çözümlemesi vb. alanların konuları geniş çerçeveden bakıldığında toplumdilbilimin (Karş. Zengin 2021, 13; Balcı, U. 2017, 337) konusudur. İşte aykırı dilbilim de bu geniş şemsiyenin altında yer alan uygulamalı bir dilbilim alanıdır.

Çağdaş dilbilim kuralcı dilbilim değildir, betimleyicidir; görevi dil yoluyla toplumu biçimlendirmek ve insanları hizaya getirmek değil, dili var olan şekliyle betimlemektir. Aykırı dilbilimin temel konusu, toplumsal kurumlar yoluyla doğallaştırılmış dışlayıcı ikili karşıtlıklara dayandırılan erkek - kadın veya homoseksüel – heteroseksüel dilsel bakış açısını yıkarak yerine çoğulcu bir duruş noktasını oluşturmaktır. Bu anlamda norm olarak kabul ettirilen tercihler haricinde kalan yönelimlerin cinsiyetler üstü bir çerçeve dâhilinde dilsel edimini çözümlemek önem kazanmaktadır.

Bir insan doğuştanlığına bakmadan herhangi bir nedenle ve herhangi bir yönüyle kendini farklı hissedebilir. Bu tür farklılıklar genelde çoğunluğun (?) bakış noktasından "aykırı" ve "yanlış" (!) görülebilir. Oysa farklılık da çoğunluk da eşdeğere sahip zenginliklerdir. İşte aykırı dilbilimin diğer önemli konusu, kendini aykırı sayanların dil yoluyla uğradıkları ayrımcılıkla mücadele etmek ve en azından dilde adaleti sağlamaktır. Zira dildeki adaletsizlik yaşam tarzını da olumsuz etkilemektedir.

Aykırı dilbilimle ilgilenmek aykırı olmayı gerektirmez, ancak aykırı olgulara saygılı olmayı gerektirir. Ancak kabul edilmelidir ki kendini cinsel eğilimleri nedeniyle kendini farklı tanımlayanların ve aykırı görenlerin dilini çözümleyebilmek ve aykırı dilbilimin öngördüğü hedefler doğrultusunda söylemler geliştirmek için onlarla oturup konuşmak suretiyle veri toplamak gerekir. İşte bu veri toplama süreci çevre baskısı nedeniyle olanaksız hale gelebilir. Zira farklı cinsel yönelimleriyle dikkat çeken kişilerle ilgili önyargılar mevcuttur. Bu tür araştırmaları yapmak üzere diyalog kuran bilim insanları da bu önyargılara maruz kalacaktır.

KAYNAKÇA

Aksöz, M. (2017). *Biçemler ve Uygulamalı Öğretimi*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Aksöz, M. & Balcı, U. (2019). Die Sprache auf dem Basar. İçinde: Balcı, Tahir, Öztürk, Ali Osman/ Serindağ, Ergün (Hg.). *Schriften zur Sprache und Literatur III*. Ijopec, London, s. 43-50.

Balcı, U. (2017). *Kursbuch zur Prüfung ÖABT*. London: Ijopec Publication

Cirhinlioğlu, F. G. (2023). *Toplumsal Cinsiyet (Gender)*. http://docs.neu.edu.tr/staff/fatmagul.cirhinlioglu/Sosyal%20Psikoloji%20-I-%20B%C3%B6l%C3%BCm%208%20T0PLUMSAL%20C%C4%B0NS%C4%B0YET_11.pdf (Erişim tarihi: 25.01.2023).

Gill, L. (2003). *Lavender linguistics.* https://www.theguardian.com/books/2003/jul/14/ referenceandlanguages.gayrights (Erişim tarihi: 18.01.2023).

[12] "Bu söz bir kadına yakışmaz" ya da "Öğretmenimiz kadın gibi konuşuyor" gibi söylemler.

Kubelik, T. (2016). *Wie Gendern unsere Sprache verhunzt.* https://www.youtube.com/watch?v=Ri-kVYDTEAk (Erişim tarihi: 20.01.2023).

Motschenbacher, H. & Stegu, M. (2013). Queer Linguistic approaches to discourse. *Discourse & Society* 24 (5), s. 519-535. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.jstor.org/stable/pdf/24441610.pdf (Erişim tarihi: 17.01.2023).

Öztürk, A. O. (2001). *Alamanya Türküleri. Türk Göçmen Edebiyatının Sözlü/Öncü Kolu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Rudlof, M. (2007). *Kritische Reflexion und/oder Reproduktion von Macht? – Hegemoniale Männlichkeit und Heteronormativität im Doing Gender männlicher Sozialarbeiter Kritische Reflexion und/oder Reproduktion von Macht? Heteronormativität. Empirische Studien zu Geschlecht, Sexualität und Macht.* Springer Verlag. https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-531-90274-6 (Erişim tarihi: 17.01.2023).

Seppele, F. L. (2013). *Queere Linguistik – Zur sprachlichen Herstellung von Heteronormativität.* Diplomarbeit, Universität Wien.

Zengin, D. (2021). Sprachkontakt und Mischsprachen. *Beiträge zum Thema Sprachkontakt /Contributions on the Topic of Language Contact. Schriften zur Vergleichenden Sprachwissenschaft*. Band 32, Dr.Kovac Verlag, Hamburg. S.11-28.